

DÂRÜLFÜNÛN İLAHİYAT SEMPOZYUMU

18-19 Kasım 2009

TEBLİĞLERİ

İSTANBUL 2010

DÂRÜLFÜNÛN İLAHİYAT FAKÜLTESİ TEFSİR VE TEFSİR TARİHİ MÜDERRİSLERİNDEN MANİSALİZÂDE HAFIZ MUSTAFA ŞEVKET EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Muhammed Selman ÇALIŞKAN*

Mustafa Şevket Efendi
(1878-1951)

ÖZET

Mustafa Şevket Efendi, Manisalı Mehmet Emin Efendi'nin oğlu olup 1878'de İstanbul'da doğmuştur. 1901'de Dârümuallimîn'i, 1905'te Dârülfünûn'un Ulûm-i Âliye-i Dîniyye Şubesi'ni birincilikle bitirmiş ve altın Maarif Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Aynı zamanda Bayezid Camii dersiamlarından Çarşanbalı Ahmet Efendi'nin dersine devam ederek 1901'de icazet almıştır. Ayrıca Hukuk Fakültesi'nde okutulması şart olan derslerin imtihanlarını vererek alıyyülâlâ (pekiyi) derecede tasdikname alma hakkı kazanmıştır.

Fatih Camii'nde yıllarca dersiâmlık yapan Şevket Efendi, Vefa İdadî Mektebi, Medresetü'l-Kudât, Medresetü'l-Vâizîn, Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutabâ, Medresetü'l-İrşâd, Dârü'l-Hilafeti'l-Aliyye ve Süleymaniye Medresele-ri'nde *Ulûm-ı Dîniyye*, *Mahumat-ı Medeniyye*, *Fıkıh*, *Fıkıh Tarîhi*, *Ferâiz ve İntikal Kanunu*, *Abkâm-ı Nikâh* dersleri okutmuştur. 1908'de Mekteb-i Mülkiye'ye *Mecelle* muallimi, 1910'da Mekteb-i Hukuk'a *Abkâm-ı Vesâyâ ve Ferâiz* muallimi olarak atanmıştır. 1926'da ise Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi *Tefsir ve Tefsir Tarihi* müderrisliğine getirilmiş, 1933'te Fakülte'nin kapatılmasıyla da Edebiyat Fakültesi İslam Tetkikleri Enstitüsü Tefsir Tarihi Kürsüsü'ne Ordinaryüs Profesör olarak atanmıştır. 1936'da emekliye ayrılan Şevket Efendi ömrünün sonuna kadar avukatlık yapmıştır.

Tevcih-i Cihat Nizamnamesi'nin tanzimi, Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye'nin tadili, Kanun-i Medeni'nin tercüme edilmesi, Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin tedvini ve Ahkam-ı Şâhsîyye komisyonlarında üye olarak görev yapmıştır. Halife Abdülmecid'in imamlığı ve Fatih Camii'nde hatiplik görevlerinde bulunmuş, 1916'da Huzur derslerine muhatap olarak atanmıştır. 1951'de İstanbul'da vefat etmiştir.

Tefsir'e dair *Fatih ve Diğer Bazı Sürelerin Tercümeleri*, *Kâdı Beyzâvî ile Ebussuûd Arasında Bir Mukayese* isimli eserlerinin yanında, *Usûl-i Fıkıh*, *Hulâsatü'l-Ferâiz*, *Ferâiz Risalesi*, *Abkâm-ı Nafaka* adlı eserleri İslam Hukuku'na dair kaleme aldığı eserleri arasındadır.

* Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

I. Giriş

Cumhuriyetin ilanından sonra 3 Mart 1340/1924'te Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 6 Mart 1340/1924'te 430 sayılı kanun olarak yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir.¹ Bu kanunun 4. maddesinin amir hükmüne² dayandırılarak yüksek din mütehasısı yetiştirmek için 21 Nisan 1924 tarihli İstanbul Dârülfünûnu Talimatnamesi'nin ilk maddesine göre İstanbul Dârülfünûnu içerisinde Tıp, Hukuk, Edebiyat, Fen fakülteleriyle birlikte İlahiyat Fakültesi de yer almıştır.³

Üç yıl süreli olan İlahiyat Fakültesi müfredatında *Tefsir ve Tefsir Tarihi* dersi de yer almaktaydı.⁴ İlk olarak bu derse Mayıs 1924'te atanan Bergamalı Ahmed Cevdet Bey'in 30 Ocak 1926'da vefatı üzerine⁵ boşta kalan kadroya 25 Mart 1926'da Dârülfünûn Hukuk Fakültesi müderrislerinden Hafız Mustafa Şevket Efendi atanmıştır.⁶ İlahiyat Fakültesi'nin 1933'te kapatılmasına kadar bu kadroda bulunan Şevket Efendi, Fakülte'nin kapatılmasından sonra Edebiyat Fakültesi İslam Tetkikleri Enstitüsü Tefsir Tarihi Kürsüsü'ne Ordinaryüs Profesör olarak atanmıştır.⁷

Bu tebliğde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş döneminde yaşamış, Hukuk ve İlahiyat fakültelerindeki hocalığının yanı sıra pek çok öğretim kurumunda hocalık yaparak çok sayıda talebe yetiştirmiş Mustafa Şevket Efendi'nin hayatı, başta Diyanet İşleri Başkanlığı'ndaki sicil dosyası olmak üzere, kaynakların verdiği bilgiler doğrultusunda anlatılacaktır.

II. Hayatı, Görevleri ve Eserleri

A. Hayatı

1. Doğumu

Tam adı, Manisalı Hafız Mehmed Emin Efendi⁸ oğlu Manisalizâde Hafız Mustafa Şevket Efendi'dir. Annesinin adı ise Sadiye Hanım'dır.⁹ Kendisi ile ilgili bazı belge ve yazılarda ismi 'Fatih Müciz Dersiamlarından Emin Efendizade İstanbulî Hafız Mustafa Şevket Efendi'¹⁰, 'Mustafa Şevket Yund'¹¹, 'Şevket Yunt'¹², 'Şevket Molla'¹³, 'Hafız Şevket Efendi'¹⁴ şeklinde geçmektedir. Soyadı Kanunu'ndan sonra 'Yunt'¹⁵ soyadını almış ve genellikle mahlası Şevket ile anılması sebebiyle de 1934 sonrası 'Şevket Yunt' adını kullanmıştır.¹⁶

¹ Mustafa Öcal, "Türkiye'de Din Eğitimi Tarihi Literatürü", İstanbul, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 6, Sayı 12, 2008, s. 402.

² "Maarif Vekâleti, yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek üzere Dârülfünûn'da bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidemât-ı diniyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir." Bkz. Öcal, s. 403.

³ Namık Kemal Aras, Emre Dölen, Osman Bahadır, *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2007, s. 343.

⁴ Aynı eser, s. 344.

⁵ Ali Birinci, *Tarihin Gölgesinde Meşâbir-i Meçhuleden Birkaç Zât*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2001, s. 73-74.

⁶ 25 Mart 1926 tarihli kararname sureti, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544: Bkz. Ek 2; Mehmet Ali Ayni, *Dârülfünûn Tarihi*, İstanbul, Yeni Matbaa, 1927, s. 74.

⁷ Necdet Öklem, *Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu*, Bornova, Ege Üniversitesi Matbaası, 1973, s. 61; Ali Arslan, "Darülfünun'dan Üniversite'ye Geçiş", Basılmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992, s. 214.

⁸ İsmi Mehmed, mahlası Hafız Emin Efendi olup mahlasıyla anılmaktadır. Rûmî 1260 (m. 1844/1845)'da Manisa'nın Yarhasanlar mahallesinde doğmuştur. Manisa'da Hacı Ömer Efendi'den sarf, nahiv ve mantık tahsil ettikten sonra 1279/1863'te İstanbul'a gelmiştir. Fatih Camii dersiamlarından olup h. 1317-1330'da Huzur derslerine muhatap olarak iştirak etmiştir. Fetvâhâne'nin çeşitli birimlerinde görev alan Mehmed Emin Efendi 24 Kanûn-ı Evvel 1327 (6 Ocak 1912)'de İstanbul'da vefat etmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. 7 Cemâziyelevvel 1328 tarihli Mustafa Şevket Efendi'nin terceme-i hal varakası, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544; Ebül'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri*, Yayınlayan: İsmet Sungurbey, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, 1966, II-III, 317; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, III, 106-107.

⁹ 3 Cemâziyelâhir 1329 tarihli Mustafa Şevket Efendi'nin terceme-i hal varakası, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

¹⁰ *Ceride-i İlmiyye: Islah-ı Medâris'e Dair Nüsha-i Fevka'l-Ade*, 27 Eylül 1330, s. 264.

¹¹ Mücellidoğlu Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler: Mülkiye Şeref Kitabı*, Ankara, Mars Matbaası, 1969, II, 1056.

¹² Mardin, II-III, 317.

¹³ Ercüment Demirer, *Din Toplum ve Kemal Atatürk*, Ankara, Kardeş Matbaası, 1969, s. 113; Çankaya, II, 1056.

¹⁴ *İstanbul Dârülfünûnu Talebe Rehberi -1338-1339 Sene-i Dersiyesine aittir-*, Şehzadebaşı: Evkaf-ı İslamiyye Matbaası, 1338, s. 62.

¹⁵ Yunt, Manisa'daki bir dağın adı olup Türkçe'de at, kısırak anlamına gelmektedir. Bkz. Kemal Zeki Gençosman, *Ansiklopedik Türk*

12 Rebî'ülevvel 1295 (16 Mart 1878¹⁷)'te İstanbul Sultan Selim yakınlarındaki Debbâğ Yunus mahallesi, dört numaralı hanede doğmuştur.¹⁸

2. Eğitimi

İstanbul'da ibtidai ve rüşdi tahsilini tamamladıktan sonra Kur'ân'ı ezberlemiş, bununla birlikte tecvid, secavend tatkikatını, yedi ve on kıraat imamının okuyuşlarını öğrenmiştir. Sonrasında Daruttedris Mekteb-i Hususiyesi'ne üç sene devam etmiş, aynı zamanda Bayezid Camii dersiamlarından Mustafa oğlu Çarşanbalı Hacı Ahmed Hamdi Efendi'nin dersine devam ederek h. 1318'de icazetname almıştır. Bu icazeti almaya layık görülmesi sebebiyle de 24 Cemaziyelahir 1319 (8 Ekim 1901)'da gümüş liyakat madalyasıyla ödüllendirilmiştir.¹⁹

Çarşanbalı Hacı Ahmed Hamdi Efendi'nin dersine devamı esnasında Darulmuallimîn (Erkek Öğretmen Okulu)'e imtihanla girmiştir. Darulmuallimîn'in öğretim süresi iki yıl olan İbtidaiyye şubesinden 19 Rebiülahir 1317 (26 Ağustos 1899)'de *aliyyülâlâ*²⁰ ve yine öğretim süresi iki yıl olan Rüşdiyye şubesinden de 19 Rebiülahir 1319 (5 Ağustos 1901)'da *aliyyülâlâ* derece ile şهادetname almıştır.²¹

İbtidaiyye Şubesi			Rüşdiyye Şubesi		
Ders		Derece	Ders		Derece
1	Tecvid Tatbikatı	Aliyyülâlâ	1	Akaid	Aliyyülâlâ
2	Fıkıh ve Akaid	Aliyyülâlâ	2	Mantık-ı Süllem	Aliyyülâlâ
3	Arapça	Aliyyülâlâ	3	Telhis-i Meânî	Aliyyülâlâ
4	Farsça	Aliyyülâlâ	4	Farsça	Aliyyülâlâ
5	Hesap	Aliyyülâlâ	5	Lisan-ı Osmanî	Aliyyülâlâ
6	Coğrafya	Aliyyülâlâ	6	Cebir	Aliyyülâlâ
7	Tarih-i İslam	Aliyyülâlâ	7	Hendese	Aliyyülâlâ
8	Lisan-ı Osmanî ve İmla	Aliyyülâlâ	8	Coğrafya	Aliyyülâlâ
9	Usûl-i Tedris ve Terbiye-i Ahlak	Aliyyülâlâ	9	Tarih	Aliyyülâlâ
10	Hatt-ı Türkî	Aliyyülâlâ	10	Resim	Aliyyülâlâ
11	İlm-i Eşya	Aliyyülâlâ	11	Usûl-i Derfterî	Aliyyülâlâ
12	İnşâ	Aliyyülâlâ	12	Mevâlid	Aliyyülâlâ
13	Fransızca	Aliyyülâlâ	13	Usûl-i Tedris ve Terbiye-i Ahlak	Aliyyülâlâ
14	Hal ve Hareket	Aliyyülâlâ	14	Ulûm-ı Hikemiyye ve Tabiiyye	Aliyyülâlâ
			15	Fransızca	Aliyyülâlâ
			16	Hesap	Aliyyülâlâ
			17	İnşa ve Kitabet	Âlâ
			18	Hüsn-i Hat	Aliyyülâlâ
			19	Hüsn-i Hareket	Aliyyülâlâ

Tablo 1: Mustafa Şevket Efendi'nin Dârulmuallimîn'in İbtidaiyye ve Rüşdiyye şubelerinde okuduğu dersler ve aldığı dereceler.

İsimleri Sözlüğü, İstanbul, Hürriyet Yayınları, 1975, s. 231.

¹⁶ Bkz. Mustafa Şevket Efendi'nin 14.11.1935 tarihinde Diyanet İşleri Reisliği'ne yazdığı dilekçe, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

¹⁷ T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinde Mustafa Şevket Efendi'nin kimlik bilgileri kısmında doğum yılı 1879 olarak gösterilmişse de kendi el yazısı ile hazırladığı terceme-i hal varakalarına bakıldığında doğum yılını 12 Rebî'ülevvel 1295 olarak kaydettiği görülmektedir. Bu hicri tarih de 16 Mart 1878'e karşılık gelmektedir. Bkz. 7 Cemâziyelevvel 1328 ve 1 Zilkade 1330 tarihli terceme-i hal varakaları, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544; Yücel Dağlı, Cumhure Üçer, *Tarih Çevirme Kılavuzu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997, V, 241. Bu bakımdan doğum yılının h. 1877 veya 1879 olarak gösterilmesi hatalıdır. Bkz. Hamit Er, *İstanbul Darülfünunu İlahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarıları*, İstanbul, İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları, 1993, s. 197.

¹⁸ 7 Cemâziyelevvel 1328 ve 1 Zilkade 1330 tarihli terceme-i hal varakaları, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

¹⁹ 1 Zilkade 1330 tarihli terceme-i hal varakası, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

²⁰ 19 Rebiülahir 1317 tarihli Darulmuallimîn İbtidaiyye Şubesi Şهادetname sureti, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

²¹ 19 Rebiülahir 1319 tarihli Darulmuallimîn Rüşdiyye Şubesi Şهادetname sureti, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

İcâzetname'ye haiz bulunduğundan Şeyhülislamlık Ders Vekâletince yapılan ruus imtihanına 16 Safer 1320 (24 Mayıs 1902)'de Tûtî Abdülatif Efendi Medresesi'nde girmiş ve imtihanında ehliyetini ispat etmiştir. Dolayısıyla Müderris unvanıyla ulum-ı 'âliye'yi öğretmeye hak kazanarak, 1 Muharrem 1322 (18 Mart 1904) itibarıyla İlm-i Sarf'tan başlayarak ders verme ruhsatını elde etmiştir.²² 1 Zilkade 1330 (13 Ekim 1912)'da ise *Akâid ve Usûl-i Fıkıh* tedris ettiği terceme-i hal varakasından anlaşılmaktadır.²³ Fatih Camii'nde ders okutarak 1915'te talebesine icâzet vermeye başlamıştır.²⁴

Rûmî 1316 (1 Eylül 1900)'da yeniden kurulan Dârülfünûnî Şahane'nin dört yıl öğretim süresi olan Ulûm-i Âliye-i Dîniyye şubesine 1901'de imtihan ile girerek *Tefsir-i Şerif, Hadis-i Şerif, Usul-i Hadis, İlm-i Fıkıh, Usul-i Fıkıh, İlm-i Kelam, Tarih-i Din-i İslam* derslerini okumuş ve imtihanlarını vererek 11 Ağustos 1321 (24 Ağustos 1905)'de *aliyyülâlâ* derecede birincilikle ruus almaya nail olmuştur.²⁵ Dârülfünûn'dan birincilikle mezun olduğundan dolayı altın Maarif Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Bu şubenin ilk dönem mezunları arasındadır. İlk dönem mezunlarının birincisi olması hasebiyle de İlahiyat Fakültesi tarihinin²⁶ ilk mezunu olarak kabul edilebilir.

Ayrıca Hukuk Fakültesinde okutulması şart olan derslerden sözlü ve yazılı imtihan vererek *aliyyülâlâ* derecede tasdikname (sertifika) almıştır.²⁷

Hukuk Fakültesi mezunu olması hasebiyle Dava Vekâleti Ruhsatnamesi almak için Adliye Nezaretine yazdığı dilekçe sonucunda aşağıdaki tabloda belirtilen derslerden yazılı ve sözlü imtihan olmuş, bu imtihanlardaki başarısıyla 12 Ağustos 1334/1918'de birinci sınıf Dava Vekâleti Ruhsatnamesi almaya hak kazanmıştır.²⁸ Bu ruhsatname sayesinde 1936'dan sonra ömrünün sonuna kadar avukatlık yapmıştır.

Sınav	Hikmet-i Hukûk	Vesâyâ ve Ferâiz	Ahkâm-ı Evkâf	Hukûk-ı Düvel	Hukûk-ı İdâre	Hukûk-ı Esâsiyye	Usûl-i Muhâkemât-ı Cezâiyye	Hukûk-ı Cezá	Hukûk-ı Ticâret-i Bahriyye	Hukûk-ı Ticâret-i Beriyye	Usûl-i Muhâkemât-ı Hukûkiyye ve Teşkilât-ı Mehâkim	Hukûk-ı Tasarrufiyye-i Arâzi ve Tapu	Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye
Puan	10	10	10	10	10	10	10	10	10	9½	10	10	10

Tablo 2: Dava Vekâleti Ruhsatnamesi almak için girdiği sınavlar ve aldığı puanlar.

Mustafa Şevket Efendi, Arapça'yı çok iyi şekilde okur-yazar ve konuşur, Fransızca²⁹ ve Farsça'yı ise okur-yazardı.³⁰ Çok iyi derecede Arapça bilmesi sebebiyle Türkiye Cumhuriyeti tarafından 1928'de sağlık delegesi olarak

²² 16 Safer 1320 tarihli tedris ruhsatını havi ilmühaber sureti, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

²³ 1 Zilkade 1330 tarihli terceme-i hal varakası, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

²⁴ Çankaya, II, 1057.

²⁵ 11 Ağustos 1321 (24 Ağustos 1905) tarihli Mezuniyet Ruusu sureti, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

²⁶ Halis Ayhan, "İlahiyat Fakültesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2000, XXII, 70.

²⁷ 18 Şubat 1341/1925'te kaleme aldığı terceme-i hali, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544. Bkz. Ek 3.

²⁸ İstanbul Dârülfünûnu Hukuk Fakültesi müdüriyyetinin 27 Teşrin-i Evvel 1334'te onayladığı belge sureti, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

²⁹ Mardin, II, 319.

³⁰ 1 Zilkade 1330 tarihli terceme-i hal varakası, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

Kahire'deki Tıp kongresine gönderilmiştir. Bu vesileyle Mısır hükümetinden aldığı bir madalyonu da bulunmaktadır.³¹

3. Mükâfatları

12 Zilhicce 1326 (5 Ocak 1909)'da alelusul ibtida-i hâriç derecesinden İstanbul Ruus-ı Hümayunu'na nail olmuştur.³²

Bayezid Camii'nde h. 1318'de icazet aldığından dolayı 24 Cemaziyelahir 1319 (8 Ekim 1901)'da gümüş liyakat madalyası,³³ Dârülfünûn'dan birincilikle mezun olduğundan dolayı da altın Maarif Madalyası ile ödüllendirilmiştir.³⁴

Sultan Reşad'ın Cülus Hutbesi'ni okuduğundan kendisine Mecîdî nişanı verilmiştir.³⁵

4. Vefatı

Diyabet hastası olan Şevket Efendi 4 Haziran 1951'de vefat etmiş,³⁶ ertesi gün (5 Haziran 1951) Edirnekapı şehitliğine defnedilmiştir. 27 Mayıs 1941'de aldığı Edirnekapı Şehitliği 4. ada 7. müstakil 185 numaralı müşterek mezarda, Babası Mehmet Emin Efendi ve annesi Sadiye Hanım'la beraber yatmaktadır.

Şevket Efendi şahsiyet itibarıyla gayet yakışıklı, kibar, hoşsohbet bir kişi olup, kendisine ait baston, fincan ve enfiye kutusu koleksiyonları vardı.³⁷

B. Memuriyetleri

Mustafa Şevket Efendi Vefa Mekteb-i İdadisi, üçüncü sene birinci ve ikinci şubelerine 2 Teşrin-i Evvel 1322 (15 Ekim 1906)'de *Ulûm-ı Diniyye* muallimi tayin edilmiş, aynı mektepte 15 Teşrin-i Sani 1324 (28 Kasım 1908)'te *Malûmât-ı Medeniyye* dersi vermeye başlamıştır. 1 Ağustos 1325 (14 Ağustos 1909)'te bu mektepteki görevinden ayrılmıştır.³⁸

Vefa Mekteb-i İdadisi'ndeki görevine devam ederken Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'ye haftada iki saat *Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye* dersini okutmak üzere 17 Kanun-ı Evvel 1324 (30 Aralık 1908)'te muallim olarak atanmıştır. Yaklaşık sekiz yıl bu Mektep'te görev yaptıktan sonra Mülkiye'nin 1915'te kapanması sebebiyle bu görevinden ayrılmıştır.³⁹

Darulmuallimîn'e 1 Ağustos 1325 (14 Ağustos 1909)'te *Malûmât-ı Diniyye* ve *Arabî* muallimliğine tayin edilmiş ise de 1 Eylül 1325 (14 Eylül 1909)'te Fetvahane'ye müsevvid (merkeze gelen soruları düzenleyip temiz çeken kişi)

³¹ Kızı Sayın Şeyma Resne Hanımefendi'yle 18 Eylül 2009'da gerçekleştirdiğim görüşme.

³² 1 Zilkade 1330 tarihli terceme-i hal varakası, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

³³ 1 Zilkade 1330 tarihli terceme-i hal varakası, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

³⁴ 18 Şubat 1341/1925'te kaleme aldığı terceme-i hali, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544. Bkz. Ek 3.

³⁵ "Fetvahane-i Âli İlamat-ı Şer'iyye mümeyyiz muavinlerinden Hafız Şevket Efendi'ye üçüncü rütbeden Mecîdî nişanı ita olunmuştur. Bu irade-i seniyyenin icrasına makam-ı meşihat memurdur. 25 Safer 1334 (2 Ocak 1916)" Bkz. *Ceride-i İlmîyye: Meşihat-ı Celile-i İslamiyyenin Ceride-i Resmîyesidir*, Sene: 2, Sayı: 20, Safer 1334, s. 379; Dâire-i Meşihat-ı İslamiyye'nin 27 Safer 1334 tarih ve 377 sayılı yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544; Çankaya, II, 1057.

³⁶ Bazı kaynaklarda 3 Haziran 1951'de vefat ettiği geçmektedir. Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı'nun 13.6.1951 tarih ve 970 sayılı yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

³⁷ Kızı Sayın Şeyma Resne Hanımefendi'yle 18 Eylül 2009'da gerçekleştirdiğim görüşme. Ayrıca bkz. Mardin, II, 319.

³⁸ Meârif-i Umûmiyye Nezâreti'nin 30 Eylül 1328 tarih ve 1327 sayılı yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

³⁹ Mardin, II, 319; Çankaya, II, 1057. Mustafa Şevket Efendi'yle ilgili Mülkiye mezunlarından Naci Akverdi şöyle bir hatıra aktarmaktadır: "1914 yazında son sınıfa geçme imtihanları yapılırken mecelle dersine hazırlanmadığımdan ikmale bırakma kararı almıştım. Sözlü sınavı ikişer ikişer alındığından arkadaşım ve adaşım olan Naci (Kıcım) ile sınava girmiştik. Naci (Kıcım) sorulara layıkıyla cevap verirken ben ikmale bırakma kararı aldığım kadar yeterli kadar cevaplandıramamıştım. Sınav komisyonunda Mecelle hocası Şevket (Yunt) Efendi ve mümeyyiz olarak Ebül'ulâ Efendi vardı. Sınav sonucunda kendimin 9, Naci (Kıcım)'nin ise 5 aldığını görünce arkadaşımın adaşlık azizliğine uğradığımı anlamıştım." Mücellidoğlu Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler: Mülkiye Şeref Kitabı*, Ankara, Mars Matbaası, 1968-1969, V, 2187.

olarak tayin edildiğinden bu görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Müsevvidlik görevini 17 Mart 1330 (30 Mart 1914)'a kadar sürdürmüştür.⁴⁰

Fetvahane İlamat Mümeyyiz (Kadılar tarafından verilen ilâmları tetkik vazifesiyle mükellef kişi) muavinliği görevini 18 Mart 1330 (31 Mart 1914)'dan 23 Nisan 1335/1919'a kadar sürdürmüştür. Şevket Efendi diğer bazı vazifeleri sebebiyle, bu görevine muntazaman devam edememiş ve nihayetinde bu görevinden azledilmiştir.⁴¹

Bir müddet Dârüşşafaka müdürlüğü yaptıktan sonra⁴² 1 Eylül 1326 (14 Eylül 1910)'da Mekteb-i Hukuk-ı Şahane'nin ikinci sınıfına haftada bir saatle *Abkam-ı Vesâyâ ve Feraiz* dersine, 6 Kanun-ı Sani 1326 (19 Ocak 1911)'da üçüncü sınıfına haftada bir saat *Nikab* dersine muallim tayin edilmiştir.⁴³ 24 Nisan 1335/1919'da *Hukuk-ı Medeniyye* muallimi olmuş, 29 Şubat 1336/1920'de müderrislik ünvanı aldığından bu tarihten itibaren aynı derse müderris olarak girmeye başlamıştır.⁴⁴ 1338-1339 senesi Talebe Rehberi'nden anlaşıldığı üzere 1 ve 2. devreye haftada dört saat *Hukuk-ı Medeniyye* dersi vermekte olup bu dersin başlıklarını Mukaddemât ve Kavâid-i Külliyye, Bey', İcâre, Kefâlet, Havale konuları oluşturmaktaydı.⁴⁵

17 Şubat 1926'da İlahiyat Fakültesi *Tefsir ve Tefsir Tarhi* müderrisliğine tayin olması sebebiyle Hukuk Fakültesi *Hukuk-ı Medeniyye* müderrisliğinden istifa etmiş, bu istifası 2 Mayıs 1926 tarihinde Hukuk Fakültesi meclisinde teessür ve teessüfle kabul edilmiştir.⁴⁶ Ancak Mustafa Şevket Efendi'nin Mayıs 1926'ya kadar İlahiyat Fakültesi'ndeki görevinin yanında Hukuk Fakültesi'ndeki dersine de devam edeceği sebebiyle, Fakülte Meclisi *Hukuk-ı Medeniyye* dersine bir muallimin atanmasını kararlaştırmakla birlikte, Şevket Efendi'nin imtihan sonuna kadar vekâleten bu derse girmesine karar vermiştir.⁴⁷

5 Safer 1332 (2 Ocak 1914) tarihli Medresetü'l-Kudât Nizamnamesi'ne 12 Şevval 1332 (3 Eylül 1914)'de yapılan on maddelik ilaveye göre⁴⁸ Medresetü'l-Kudât'ta, şeri mahkemelerin tahrirat ve idari işlerinde istihdam olunacak kişiler için bir senelik gündüz eğitimi veren sınıf-ı mahsusa açılmıştır. Şevket Efendi bu sınıfın haftada iki saat *Feraiz* derslerine girmek üzere 17 Şevval 1332 (8 Eylül 1914)'de atanmıştır.⁴⁹

Medreselerin ıslah edilmesi şartı ile 16 Mart 1914'te göreve gelen Mustafa Hayri Efendi, 1 Ekim 1914'te *İslah-ı Medaris Nizamnamesi*'ni yayınlamış ve İstanbul medreseleri *Dâri'l-Hilafeti'l-Âliyye Medresesi* adı altında eğitim-öğretime başlamıştır.⁵⁰ Şevket Efendi bu medresenin tali kısmı sekizinci sınıf dördüncü şubesine haftada iki saat *Feraiz* dersine girmektedir.⁵¹ Yine tali kısm-ı sani (lise derecesinde) altıncı sınıf birinci şubesine haftada üç saat olmak

⁴⁰ 2.7.1951 tarihli Hizmet Cetveli, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544; Bkz. Ek 4; Bab-ı Fetva Daire-i Meşihat-ı İslamiyye'nin 17 Safer 1331 tarih ve 19 sayılı yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

⁴¹ Bab-ı Fetvâ Memurîn Kalemi Müdiriyyeti'nin 21 Receb 1337 tarih ve 408 sayılı yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

⁴² Çankaya, II, 1057.

⁴³ Mustafa Şevket Efendi'nin sicil defteri, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

⁴⁴ İstanbul Dârülfünunu Hukuk Medresesi'nin 11 Kanun-ı Evvel 1340 tarihli yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

⁴⁵ İstanbul Dârülfünunu Talebe Rehberi -1338-1339 Sene-i Dersiyesine aittir-, Şehzadebaşı: Evkaf-ı İslamiyye Matbaası, 1338, s. 62.

⁴⁶ Mustafa Şevket Efendi'nin kızı Sayın Şeyma Resne Hanımefendi'yle 18 Eylül 2009'da gerçekleştirdiğim görüşmede, babasının Hukuk Fakültesi'nden istifa etmeden önce dostu Ebul'ulâ Bey'e öğrencilerin saygısız tavırları, derse karşı ilgisiz ve isteksiz olduğundan yakınmıştır.

⁴⁷ Hukuk Fakültesi Riyasetinin 4 Mayıs 1926 tarihli ve 163 numaralı tezkere sureti, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544

⁴⁸ Mehmet İpşirli, "Medresetü'l-Kudât", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ankara, 2003, XXVIII, 343-344.

⁴⁹ Daire-i Meşihat-ı İslamiyye'nin 17 Şevval 1332 tarih ve 292 sayılı dilekçesi, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544; *Ceride-i İlmîyye*, Sene: 1, Sayı: 5, Zilkâde 1332, s. 241.

⁵⁰ Hamit Er, *Medreseden Mektebe Geçiş Sürecinde Darülfünun Medreseleri*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2003, s. 41, 45.

⁵¹ *Ceride-i İlmîyye: İslah-ı Medaris'e Dair Nüsha-i Fevka'l-Ade*, 27 Eylül 1330, s. 264, 379; Bâb-ı Fetvâ Sicil-i Ahval Müdiriyyeti'nin 25 Şubat 1331 tarih ve 681 sayılı yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

üzere *Meâni-i Kur'ân-ı Kerim*,⁵² kısm-ı âlî (üniversite derecesinde) ikinci sınıf üçüncü şubesinin haftada iki saat olan *İlm-i Feraiz* dersine girmektedir.⁵³

12 Eylül 1330 (25 Eylül 1914)'da Medresetü'l-Vâizin dördüncü sınıf *Feraiz ve İntikal Kanunu*, 25 Eylül 1330 (8 Ekim 1914)'da aynı sınıfın *Fıkah*, 10 Teşrin-i Evvel 1332 (23 Ekim 1916)'de ikinci sınıf *Fıkah*, 16 Ağustos 1335/1919'da Medresetü'l-İrşad ve Vaizin Şubesi üçüncü sınıf *Feraiz ve İntikal Kanunu*, 1 Teşrin-i Sani 1339 (1 Kasım 1923)'da üçüncü sınıf *Meviçe*, 1 Kanun-ı Evvel 1339 (1 Aralık 1923)'da Eimme ve Hutaba şubesi *Hitabet* dersi müderrisliğine atanmıştır.⁵⁴

Medrese-i Süleymaniye'ye 21 Cemaziyelahir 1342 (28 Ocak 1924)'de *Fıkah Tarihi* müderrisliğine tayin edilmiştir.⁵⁵

1924'te kurulan İlahiyat Fakültesi'ndeki *Tefsir ve Tefsir Tarihi* dersine ilk olarak Bergamalı Ahmed Cevdet Bey atanmıştır. Cevdet Bey'in 30 Ocak 1926'da vefatı üzerine⁵⁶ ise boşta kalan kadroya 25 Mart 1926'da Dârülfünûn Hukuk Fakültesi müderrislerinden Hafız Mustafa Şevket Efendi atandı.⁵⁷ Vazifeye başlama tarihi ise 17 Şubat 1926'dır. 25 Mart 1926'da asalet-i memuriyeti tasdik oluncaya kadar yarı maaşla görevini ifa etmiştir.⁵⁸

31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı kanunla gerçekleşen üniversite reformu ile İlahiyat Fakültesi kapatılınca Edebiyat Fakültesi bünyesinde açılan ve öğrencisi olmayan İslam Tetkikleri Enstitüsü Tefsir Tarihi Kürsüsü'ne 1 Ağustos 1933'de Ordinaryüs Profesör olarak atanmıştır.⁵⁹ 1 Haziran 1934'te de mali zaruretler sebebiyle birleştirilen ya da lağvedilen kürsüler sebebiyle açıkta kalmıştır. Bu tarihten itibaren nısıf açık maaşı almaya devam etmiş 20 Ocak 1936'da emekliye çıkarılmıştır.⁶⁰

İstanbul Kadastro Mektebi'nde de *Feraiz* muallimliği yaptığı bilinmektedir.⁶¹ Dersiam olarak Fatih Camiinde 1904-1915 yıllarında 12 sene ulûm-ı 'âliyye (alet ilimleri) ve ulûm-ı 'âliye (yüksek ilimler) öğretmek icazet vermiştir.⁶²

Mustafa Şevket Efendi son dönem huzur derslerine muhatap olarak katılanlardandır. 13 Rabiülahir 1334 (17 Şubat 1916)'te Huzur Dersi muhataplığına tayin olmuştur.⁶³ 1334 Ramazan'ından önce tayin olması sebebiyle o seneki Huzur dersinin sekizinci halkasına muhatap olarak katılmıştır.⁶⁴

⁵² *Ceride-i İlmîyye*, Sene: 2, Sayı: 15, Ramazan 1333, s. 136.

⁵³ *Ceride-i İlmîyye*, Sene: 2, Sayı: 15, Ramazan 1333, s. 140.

⁵⁴ Medresetü'l-İrşad Müdiriyyeti'nin 29 Şubat 1340 ve 19 sayılı yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

⁵⁵ Süleymaniye Medresesi'nin 16 Şubat 1340 tarih ve 47 sayılı yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

⁵⁶ Birinci, s. 73-74.

⁵⁷ 25 Mart 1926 tarihli kararname sureti, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544; Bkz. Ek 2; Aynı, s. 74.

⁵⁸ İstanbul Dârülfünûnu İlahiyat Fakültesi'nin 16 Kanun-ı Evvel 1926 tarih ve 312/742 sayılı yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

⁵⁹ Öklem, s. 61; Arslan, s. 214.

⁶⁰ Milli Eğitim Bakanlığı Zat İşleri Müdürlüğü'nün 16 Ekim 1951 tarih ve 22/732 sayılı yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544; Türlüye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti Yüksek Tedrisat Umum Müdürlüğü'nün 13.6.1934 tarih ve 509 sayılı yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

⁶¹ Çankaya, II, 1057; Mardin, II, 319.

⁶² 18 Şubat 1925'te kaleme aldığı özgeçmişi, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

⁶³ *Ceride-i İlmîyye*, Sene: 3, Sayı: 22, Rebiülahir 1334, s. 476.

⁶⁴ Ebül'ulâ Mardin, *Huḡur Dersleri*, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, 1951, I, 579. Derste mukarrir Batumlu Abdüllatif Efendi Yusuf Süresi'nin 80. ayetini takrir etmiştir. Abdüllatif Efendi "Allah'ın hükmü zahir oluncaya kadar Mısır diyarından ayrılmayacağız. O Hayru'l-Hâkimindir." ayetini tefsir ederken o esnada vuku bulan 1. Dünya Savaşı'nda önemli seferlerden biri olan Mısır seferini kastederek Sultan Mehmed Reşad'a hitaben "Ordu-yu Humayununuz da 'Hayru'l-Hâkimin olan Cenab-ı Hakk'ın nusret ve zaferi hakkımızda tahakkuk etmedikçe Mısır topraklarından ayrılmayacağız" suretinde ahdü peyman etmelidir" demişti. (Mardin, II-III, 765-766.) Aynı gün okunan 99. ayetteki "Mısır'a Allah'ın izniyle güven içerisinde girin" ayetini tefsir ederken yine Sultan Reşad'a hitaben "Bu ayet-i celileden Ordu-yu Şahanenizin Mısır'a girmesini tefe'ül ederiz" demişti. Sultan Reşad bu sözlerden büyük sevinç duymuş ve Enver Paşa'ya gülerken sevincini izhar etmişti. (Mardin, II-III, s. 768.)

Tarih	Meclis	Görev şekli	Mukarrir
Ramazan 1334 ⁶⁵	Sekizinci	Muhatap	Batumlu Abdüllatif Efendi
Ramazan 1335 ⁶⁶	Sekizinci	Muhatap	Batumlu Abdüllatif Efendi
Ramazan 1336 ⁶⁷	Sekizinci	Muhatap	Rizeli Osman Nuri Efendi
Ramazan 1337 ⁶⁸ , 1338 ⁶⁹ ve 1339 ⁷⁰ 'daki Huzur derslerinde ismi geçmemektedir.			
Ramazan 1340 ⁷¹	Sekizinci	Muhatap	Kırkliseli Atıf Efendi
Ramazan 1341 ⁷²	Yedinci	Muhatap	İstanbul Saffet Efendi

Tablo 3: *Mustafa Şevket Efendi'nin katıldığı Huzur dersleri.*

Mustafa Şevket Efendi yukarıda zikri geçen Huzur derslerine muhatap olarak katılmakla birlikte, Halife Abdülmecid Efendi'nin imamlığı görevinde bulunması sebebiyle Huzur derslerinde Halife'nin sol tarafında oturup, Mukarrir Halife'nin arzusunu bildirmekle de görevliydi. Mukarrirle muhataplar arasındaki tartışma ve müzakereleri de idare ettiği, 1341'deki son huzur dersinin 5. meclisinde⁷³ Timurhisarlı Abdülvehhab Efendi ile Mukarrir Sivaslı Necip Efendi arasında meydana gelen tartışmaya dair anekdotan anlaşılmaktadır. Şevket Efendi'nin idare görevinde bulunması sebebiyle bu tartışmaya müdahale edip çözüme kavuşturduğunu da yine aynı anekdotan anlamaktayız.⁷⁴

Şevket Efendi uzun müddet şehir meclisi azalığı da yapmıştır.⁷⁵ 1941'de aza olduğu 23 Temmuz 1941 tarihli Şehir Meclisi Azası Kimliği'nden anlaşılmaktadır.

Fatih Camii'nde yıllarca hatiplik görevinde bulunmuştur. Yaşar Okur anılarında şöyle bir anekdot aktarmaktadır: "Atatürk, 15 Ocak 1932'de Ramazan'ın 7. günü Cuma namazında Sultanahmet Camii'nde büyük bir mevlid verilmesini istedi ve bu işi tertip için beni görevlendirdi. Gereken hazırlıklar yapıldı. Cuma'dan bir saat evvel dokuz hafız camiye geldiler. Cemaat on bin kişiye ulaşıyordu. Fatih Camii Hatibi Hafız Şevket Efendi bir hutbe okudu ve Cuma namazı kılındı. Ardından tekbirler getirildi. Bazı surelerin Türkçe mealleri okundu. Mevlidi müteakip yapılan bir dua ile merasim sona erdi."⁷⁶

1936'da emekliye ayrıldıktan sonra ömrünün sonuna kadar İstanbul Barosu'nun 637 numarasına kayıtlı olarak avukatlık yapmıştır. İstanbul'un meşhur avukatlarından olup, Mısır kralı Faruk'un halası Prenses Rukiye, müvekkillerindendi.⁷⁷

Avukatlığı esnasındaki Mısır seyahatlerinden birinde, Mehmet Akif Ersoy, Avukat Mustafa Şevket Efendi ile bir araya gelmiş, Akif, Şevket Efendi'nin cep defterine kurşun kalemle Babanzade Ahmet Naim, Arap Hafız ve Kapalıçarşıda yazmacı İsa Efendi'ye Şevket Efendi tarafından iletmek üzere üç mektup yazmıştır. Şevket Efendi de dönüşünde bu mektupları sahiplerine okumuş ve defter yine Şevket Efendi'de kalmıştır. Mithat Cemal'in aktardığına göre Şevket Efendi, Akif'in ölümünden sonra bu defteri kendisine hediye etmiştir.⁷⁸

⁶⁵ Mardin, I, 579.

⁶⁶ *Ceride-i İlmîyye*, Sene: 3, Sayı: 32, Şevval 1335, s. 914; Mardin, I, 583.

⁶⁷ *Ceride-i İlmîyye*, Sene: 4, Sayı: 36, Şaban 1336, s. 1089; Mardin, I, 586.

⁶⁸ Bkz. Mardin, I, 587-590.

⁶⁹ Bkz. Mardin, I, 590-594.

⁷⁰ Bkz. *Ceride-i İlmîyye*, Sene: 6, Sayı: 68, Zilhicce 1339, s. 2185-2188; Mardin, I, 594-598.

⁷¹ *Ceride-i İlmîyye*, Sene:7, Sayı: 76-77, Zilkade 1340, s. 2536; Mardin, I, 601.

⁷² Mardin, I, 606.

⁷³ Bkz. Mardin, I, 605.

⁷⁴ Ebül'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri* adlı eserini kaleme alırken bu tartışmanın ayrıntılarını Mustafa Şevket Efendi'den istemiş o da kendisine olayın ayrıntılarını anlatmıştır. Bkz. Mardin, I, 82-83, 66a no'lu dipnot; Ahmet Turan Arslan, *Son Devir Huzur Hocalarından Beyşehirli Ahmed Nûri Efendi (1852-1924)*, İstanbul, Alemdar Ofset, 2008, s. 115.

⁷⁵ Çankaya, II, 1057.

⁷⁶ Yaşar Okur, *Atatürk'le On Beş Yıl: Dinî Hâtralar*, İstanbul, Sabah Yayınları, t.y., s. 19; Mehmet Saray ve Ali Tuna, *Atatürk'ün İslâma Bakışı: Belgeler ve Görüşler*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s. 55.

⁷⁷ Mardin, II, 319; Kızı Sayın Şeyma Resne Hanımefendi'yle 18 Eylül 2009'da gerçekleştirdiğim görüşme.

⁷⁸ Mithat Cemal, *Mehmet Akif Ersoy: Hayatı-Seciyesi-Sanatı*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1990, s. 194.

C. Komisyon Görevleri

Medeni Hukukun kapsamına giren Şahsın Hukuku, Aile Hukuku, Miras, Aynî Haklar, Borçlar Hukuku'ndan yalnız son ikisi Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye'de mevcut olup diğer başlıklar hâkimlerin fıkıh kitaplarına müracaatı ile tamamlanmaktaydı. Zamanla bu uygulamada zorluklar çıkması sebebiyle Meclis-i Mebusan yeni bir Mecelle Cemiyyeti teşkil ederek eksik kalan kısımları tamamlamaya ve tadili gereken maddelerin değiştirilmesine karar verdi. O günlerde Medeni Kanun çalışmalarında üç görüş hakimdi. Bunlar;

- Mecelle diğer mezheplerin görüşlerinden istifade edilerek genişletilmeli;
- Doğu ve Batı hukukundan iktibaslarla bir medeni kanun yapılmalı;
- İktibas yapacak uzmanların olmaması sebebiyle Batı medeni kanunu olduğu gibi tercüme edilerek alınmalıdır.

Bu görüşlerden ilk ikisi benimsenerek çeşitli tarihlerde komisyonlar kurularak çalışmalara başlandı. Bu komisyonlar sırasıyla şöyledir:

- a. Kanun-ı Medenî ve Hukuk-ı Aile Komisyonu
- b. Mecelle Tadil Komisyonu
- c. Usul-i Muhakemat-ı Şer'iyye ve Hukuk-iyye Komisyonu
- d. Ahkam-ı Şahsiyye Komisyonu
- e. Kanun-ı Medeni Ukûd ve Vâcibât Komisyonu⁷⁹

Mustafa Şevket Efendi Meşrutiyet'in ilanından 1930'a kadar, yukarıda zikredilen amaç doğrultusunda oluşturulan muhtelif komisyonlarda görev almıştır. Bu komisyonlar Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Mecelle Tadil, Tevcih-i Cihat, Ahkam-ı Şahsiye, İsviçre Medeni Kanunu'nun Tercüme Edilmesi komisyonlarıdır.

1. Hukuk-ı Aile Kararnamesi

İttihat ve Terakki Fırkası tarafından benimsenen yeni aile kanunu projesi bağlamında, aile kanunu hazırlamak üzere Hukuk-ı Aile Komisyonu kuruldu. Bu komisyon, II. Meşrutiyetten sonra mecelle tadillerini gerçekleştirmek için kurulan komisyonlar arasında görevini tamamlayabilen yegâne komisyondur. Komisyon Isparta mebusu Mahmud Esad Efendi'nin başkanlığında beş kişiden oluşmaktaydı. Hafız Şevket Efendi 5 Mayıs 1336/ 1920'de atanarak bu komisyonun üyeliğini yapmıştır.⁸⁰ Komisyon, İslam, Hıristiyan ve Musevî aile hukukunu dikkate alarak iki kitap ve 157 maddeden oluşan Hukuk-ı Aile Kararnamesi'ni hazırlamıştır. 25 Ekim 1917'de muvakkat kanun olarak kabul edilen kararname 1917'de Meclis-i Mebusan'ın gündemine gelmiş oradan da Adliye encümenine havale edilmiştir.⁸¹

2. Mecelle Tadil Komisyonu

Bu komisyon, Kitabü'l-Buyu'dan başlayarak Mecelle'de yer alan mevzulara ait eksikleri tamamlamak, tadili gereken maddeleri de asrın ihtiyaçlarına göre değiştirmekle görevli olup prensipleri şunlardır:

- Kuran ve Hadislerdeki hükümlere aykırı hiçbir hüküm kabul edilmeyecek;
- İhtilafı konularda hangi müçtehidin sözü asrın ihtiyacına uygunsa o alınacak;
- Yeni ortaya çıkan ihtiyaçlar için yeni hükümlerin konulması gerekiyorsa fikhî hükümlere uygun olmak şartıyla mevcut hukukî müesseselerden istifade edilecek;
- Hakimlere fazla takdir yetkisi verilmeyecek.

Komisyon Kitabü'l-Buyu'daki değişiklikleri yaptıktan sonra Kitabü'l-İcare'ye geçilmiştir. Burada yapılan değişiklikler nispeten daha az olup, Bab-ı saninin fasl-ı evveline iki ve 420, 590, 596, 597, 598. maddelere bazı ilaveler,

⁷⁹ Osman Öztürk, *Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle*, İstanbul, İslami İlimler Araştırma Vakfı, 1973, 96-101.

⁸⁰ M. Akif Aydın, "Hukûk-ı Âile Kararnamesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998, XVIII, 315.

⁸¹ Halil Cin, Ahmet Akgündüz, *Türk-İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul, Timaş Yayınları, 1990, II, 66.

429, 447, 471, 472, 503, 550. maddelerin tadili ve 417 ile 418. maddedeki misalin ihraç edilmesi şeklinde değişiklikler yapılmıştır.

Komisyon çalışmalarını 7 Temmuz 1340/1924'e kadar Mustafa Fevzi Efendi'nin başkanlığında, Abdurrahman Münib, Ebül'ulâ, Esad ve Hafız Şevket beylerin katılımıyla devam etmiş komisyon başkanının rahatsızlığı sebebiyle 15 Ağustos 1340/1924'e kadar tatile girmiştir. Bundan sonra komisyonun herhangi bir çalışma yaptığına dair bir bilgi bulunmadığından Komisyon'un Kitabı'l-İcare'nin tadilinden sonra çalışma yapmadığı zannedilmektedir.⁸²

3. Tevcih-i Cihat Komisyonu

Tevcih-i Cihat komisyonu azası olan Mehmed Rasim Efendinin istifası sebebiyle boşalan kadroya 3 Teşrin-i Sani 1340 (3 Kasım 1924)'da Mustafa Şevket Efendi atanmıştır. Bu komisyon her hafta çarşamba günleri öğleden sonra toplanmaktaydı.⁸³ Komisyon'un diğer üyeleri Ebül'ulâ, İsmail Hakkı, Esad Bey, Remzi Dede Efendi'dir.⁸⁴

4. Ahkam-ı Şahsiye Komisyonu

Ahkam-ı Şahsiye Komisyonu 9 Mayıs 1332 (22 Mayıs 1916)'de kurulan Kanun-ı Medeni ve Hukuk-ı Aile Komisyonu'nun bir devamı mahiyetinde olup ilk toplantısını 1 Mayıs 1339/1923'te İstanbul'da yapmıştır. Eski Şûra-yı Devlet Tanzimat Dairesi Başkanı Saadeddin Bey başkanlığındaki komisyonun kuruluşunda 5 aza bulunmaktaydı. Hafız Şevket Efendi (Hukuk Müderrisi)'nin⁸⁵ de aralarında bulunduğu azalar şöyledir: Muammer Reşid Bey (Hukuk Müderrisi), Mişon Ventura Efendi (Hukuk Müderrisi), Kemal Atıf Bey (Eski Şûra-yı Evkaf üyesi), Gönenli Mehmet Efendi. Gönenli Mehmed Efendi ilk toplantıda hasta olduğundan yerine Ömer Nasuhi Bilmen Efendi aza seçilmiştir. Daha sonraları toplantılara Ahmed Samim Bey ve Zileli Mustafa Rıza Bey de katılmışlardır.

İlk toplantıda, hazırlanacak hükümler için şerî mesned arama hususu açılınca Kemal Atıf Bey "Mesâil daima kütüb-i şeriyeye istinâd ederse garb hoşlanmaz" dedi. Şevket Efendi de kitaplarda ve mezheplerde, hazırlanacak hükümleri bulamazlarsa hükümlerin akla göre konulması fikrini öne sürdü.

Ahkam-ı Şahsiye Komisyonu'nun 1332/1916'da kurulan Kanun-ı Medenî ve Hukuk-ı Aile Komisyonu'nun devamı mahiyetinde olması sebebiyle önceki komisyonun raporları ve çalışmalarının gözden geçirilmesinde fayda olduğu fakat bunların bulunmadığının ifade edilmesi üzerine, Şevket Efendi bu raporların⁸⁶ kendisinde olduğunu ve bir sonraki toplantıya getireceğini söylemiştir.⁸⁷

Komisyon önce 52 madde hazırlamış, ardından bu maddeleri 79'a çıkardıktan sonra "Hukuk-ı Aile Kanunu Lahiyası"nı Adliye ve Şeriye encümenlerine havale etmiştir. Fakat bu taslak kanunlaşmamıştır. 19 Mayıs 1924'te komisyon tekrar çalışmalarına başlayıp 142 maddeden oluşan bir "Hukuk-ı Aile Kanunu Lahiyası" hazırladıysa da, bu tasarı da kanunlaşmamış ve 1926'da yeni Medenî Kanun'un kabulüyle bu çalışmalara son verilmiştir.⁸⁸

5. İsviçre Medenî Kanunu'nun Tercüme Edilmesi

Türkiye Cumhuriyeti Medenî Kanunu'nun İsviçre Medenî Kanunu'ndan tercüme edilmesi için oluşturulan komisyonunda üye olarak görev yapmıştır.⁸⁹

⁸² Öztürk, s. 96-101.

⁸³ İstanbul Vilayeti Müfütüğü'nin 4 Teşrin-i Sani 1340 tarihli yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

⁸⁴ İstanbul Vilayeti Müfütüğü'nin 17 Haziran 1340 tarihli yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

⁸⁵ İstanbul Cinayet-i Müdde-i Umûmîliği'nin 3 Haziran 1340 tarihli yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544; 5 Nisan 1339 Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Adliye Vekaleti'nin 14 Nisan 1339 tarihli yazısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544; "Tadil-i Kavânin Komisyonlarını Teşkil Eden Heyetlerin Esâmîsi" *Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sene: 2, Sayı: 14, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1340-1342, s. 316.

⁸⁶ Ebül'ulâ Mardin'in *Huzur Dersleri*, cilt II, sayfa 320'de Şevket Efendi'nin eserleri arasında zikrettiği "Kanun-ı Medenî ve Ahkam-ı Şahsiye Komisyonlarındaki Raporlar" adlı eserin, bu raporlarla ilgili olduğunu zannetmekteyiz.

⁸⁷ Öztürk, s. 102-103; Osman Kaşıkçı, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Mecelle*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1997, s. 379.

⁸⁸ Ahmet Akgündüz, *Mukayyeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1986, s. 147.

⁸⁹ Çankaya, II, 1057.

D. Eserleri

Mustafa Şevket Efendi'nin terceme-i hal varakalarından anlaşıldığı üzere, 1 Zilkade 1330 (12 Ekim 1912) itibariyle hiçbir matbu eseri yoktur.⁹⁰ 18 Şubat 1341/1925 itibariyle ise *Kitabünnafakat*, *Usul-i Fıkıh Dersleri*, *Muhtasar Feraiz Dersleri*, *Hukuk-ı Aile Kararnamesi Şerhi*, *Mufassal Feraiz Dersleri*, *Abkam-ı Vesâyâ* adlı eserlerinin olduğu bu tarihte kaleme aldığı terceme-i hal varakasından anlaşılmaktadır.⁹¹ Bu bölümde, kütüphane ve kaynaklarda ulaşılabildiğimiz eserlerini basma ve yazma başlıkları altında inceleyeceğiz.

1. Basma Eserleri

a. Fatıha ve Diğer Bazı Surelerin Tercümeleri

Bu isimde bir eseri olduğu *Huzur Dersleri*, ikinci cilt, 319. sayfada bildirilmiştir.⁹² Ancak yapılan tüm araştırmalara rağmen bu esere ulaşılamamıştır.

b. Kadı Beyzavi ile Ebussuud Arasında Bir Mukayese

Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi* adlı eserinde Ebussuud'un hayatını anlatırken "Kaazî Tefsiri ile Ebu's-suûd Arasında Bir Mukayese" adlı bir başlık açmış, Beyzavi tefsirinin, Ebussuud tefsirine; Ebussuud tefsirinin Beyzavi tefsirine olan üstünlüklerini maddeler halinde sıralamıştır.⁹³ Mehmed Sofuoğlu da *Tefsir'e Giriş* adlı kitabında bu mukayeseden bahsetmiş ve ilgili bölümün dipnotunda *Huzur Dersleri* adlı kitabın kaynağını vererek- Mustafa Şevket Efendi'nin de buna dair bir eseri olduğundan bahsetmiştir.⁹⁴ Ancak yapılan tüm araştırmalara rağmen bu esere ulaşılamamıştır.

c. Kitâbü'n-Nafakât

Mustafa Şevket Efendi 18 Şubat 1925'te kaleme aldığı özgeçmişinde, *Hukuk Mecmuası*'nda *Kitabü'n-Nafakât* başlıklı bir makalesinin yayımlandığını zikretmiştir.⁹⁵ Zikri geçen *Hukuk Mecmuası*, Şûrâ-yı devlet azası ve Hukuk Fakültesi muallimlerinden Seyyid Haşim tarafından ayda bir neşredilmekte olup, yazar kadrosu arasında Hukuk Fakültesi muallimlerinden Şevket Efendi de bulunmaktaydı. Bu derginin 1, 2, 3-4. sayılarında *Abkam-ı Nafaka*, *Nafaka*, *Nafakanın Keyfiyet-i Vücûbu* başlıkları ile yayımlanan makale serisi Şevket Efendi'nin *Kitabü'n-Nafakât* olarak zikrettiği bu eserine tekabül etmektedir. Şevket Efendi bu seriyi ح ve ش remizlerini kullanarak kaleme almış olup,⁹⁶ ح harfi ile حافظ (Hâfız); ش harfi ile de شوكت (Şevket) kelimeleri kısaltılmıştır.

Makalenin ilk bölümü, *Hukuk Mecmuası*, birinci sene, cild:1, Eylül 1331, sayı:1, s. 48-51; ikinci bölümü, birinci sene, cild:1, Teşrin-i Evvel 1331, sayı:2, s. 125-128; üçüncü bölümü, birinci sene, cild:1, Teşrin-i Sâni/Kanun-ı Evvel 1331, sayı:3-4, s. 133-137'de yayımlanmıştır. Makale toplam 13 sayfadır.⁹⁷

Makalenin giriş kısmında, şeriattaki aile hukukuna ait kısmın ihmal edildiği, hâlbuki toplumun temeli olan ailenin hukukunu özellikle de mali hukukunu düzenlemenin çok önemli olduğundan bahsedilmiştir. Aile hukukunun büyük bir ciddiyetle tetkik edilmesinin gerekliliğinden bahsedildikten sonra, hanımın nafakasını (yiyecek, giyecek ve mesken) temin etmenin Kitap, Sunnet ve İcma açısından kocaya gerektiği, nafakanın vücubu için sahih bir nikâhın şart olduğu gibi hususlardan bahsedilmiştir. Makalenin ilerisinde hangi durumlarda kocanın üzerine hanımın nafakasının yahut nafakasından hangi kısımların (yiyecek, giyecek ve mesken) gerekeceğine dair öz bilgiler yer almaktadır.

⁹⁰ 1 Zilkade 1330 tarihli terceme-i hal varakası, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sial Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

⁹¹ Bkz. Ek 3.

⁹² Ayrıca bkz. Çankaya, II, 1057.

⁹³ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, Ankara, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, 1960, s. 479-480.

⁹⁴ Mehmed Sofuoğlu, *Tefsir'e Giriş*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1981, s. 329, 56 numaralı dipnot: "Manisalı Zade Mustafa Şevket'in eserleri altı adeddır. Bunlardan biri 'Kadı Beydâvi ile Ebu's-Suûd arasında bir mukayese' adını taşır."; Mustafa Şevket Efendi'nin bu eserinin geçtiği diğer kaynaklar: Mardin, II, 319; Çankaya, II, 1057.

⁹⁵ Bkz. Ek 3. Ayrıca bkz. Mardin, II, 319; Çankaya, II, 1057.

⁹⁶ Bkz. "*Abkam-ı Nafaka*", Hukuk Mecmuası, İstanbul, Matbaa-i Amire, Birinci sene, Cild 1, Eylül 1331, Sayı 1, s. 51; "*Nafaka*", Hukuk Mecmuası, İstanbul, Matbaa-i Amire, Birinci sene, Cild 1, Teşrin-i Evvel 1331, Sayı 2, s. 128; "*Nafakanın Keyfiyet-i Vücûbu*", Hukuk Mecmuası, İstanbul, Matbaa-i Amire, Birinci sene, Cild 1, Teşrin-i Sâni/Kanun-ı Evvel 1331, Sayı 3-4, s. 137.

⁹⁷ Derginin 4. sayısından sonraki sayılarına -ki dergi 38 sayı devam etmiştir- ulaşamadığımızdan bu makalenin 4. sayıdan sonraki sayılarda da devam ettiğini bilememekteyiz.

d. Usûl-i Fıkıh

100 sayfalık matbu bir eser olup,⁹⁸ Dârülfünûnî Osmânî Hukuk Cemiyeti neşriyatındandır. Eserin ilk sayfasında “Müderri-i muhterem Hoca Şevket Efendi Hazretleri'nin Hukuk Medresesi üçüncü sınıftaki takrir-i âlileridir” yazmaktadır. 1336-1337 Dersaadet Dârülfünûn Matbaasında basılmıştır. Dili Türkçe olup Arap harfleriyle basılmıştır. Eser, Usul-i Fıkıh'ın tarifi, konusu, amacı ve taksimi ile başlamaktadır. Eserde Usul-i Fıkıh terimleri olan vad', has, emr, nehy, eda, kaza, hasen, mutlak, mukayyed, âmm terimlerinin izahı yapılmaktadır.⁹⁹

e. Feraiz Risalesi

Eser 16 sayfadan oluşan matbu bir eserdir. İç kapaktaki tam adı “*Feraiz Risalesi: Zübde-i Ahval-i Erbaîn*”dir. Mukarriri bölümünde ise “Dârülfünûnî Osmânî Hukuk Kısmı Vesaya ve Feraiz muallim-i muhteremi Şevket Efendi: Muallim-i muhteremin ruhsatıyla tarafımdan tab' ettirilmiştir” yazmakta olup, sahip ve naşiri bölümünde ise “Hukuk ikinci sınıf talebesinden Trablusşamlı Ahmed Melek” yazmaktadır. 1327'de Hürriyet Matbaası'nda basılmıştır. Türkçe bir eser olup Arap harfleriyle basılmıştır. Girişte, terekeye taalluk eden haklar dokuz madde halinde sıralanmış, ardından ashab-ı feraiz, ashab-ı feraizin halleri, asabe-i nesebiyye zikredilmiştir. Sonra da Ahval-i Erbaîn başlığıyla kırk hal sistematik bir şekilde ele alınmıştır.

f. Hulâsatü'l-Ferâiz

1331'de Dersaadet'te Necm-i İstiklal Matbaasında basılmıştır.¹⁰⁰ İlk sayfasında “Dârülfünûnî Osmânî Hukuk Şubesi Vasâyâ ve Ferâiz muallim-i muhteremi Şevket Efendi Hazretlerinin takrir-i âlileridir.”, “Muallim-i muhteremin ruhsatıyla tab' ettirilmiştir.” yazısı bulunmaktadır. Naşirleri ise Hukuk Şubesi'nden Dimitri ve Simpat'tır. Arap harfleriyle basılmış Türkçe bir eser olup 32 sayfadır.

g. Mufassal Feraiz Dersleri

Bu eser 18 Şubat 1925 tarihli terceme-i hal yazısında müellif tarafından ‘basım aşamasındadır’ notuyla birlikte kaydedilmiştir.¹⁰¹ Ebül'ulâ Mardin'in *Huzur Dersleri*'nde bu eserin “*Mufassal Nazari ve Ameli Feraiz Dersleri*” şeklinde yazılması eserin bu isimle basılmış olabileceğini akla getirmektedir.¹⁰² Ancak tüm araştırmalara rağmen esere ulaşılamamıştır.

h. Ahkam-ı Vesâyâ

Bu eser müellifin 18 Şubat 1925 tarihinde kaleme aldığı terceme-i halinde ‘basım aşamasındadır’ kaydıyla zikredilmiştir.¹⁰³ Tüm araştırmalara rağmen bu esere ulaşılamamıştır.

1. Kanun-ı Medenî ve Ahkam-ı Şahsiyye Komisyonlarındaki Raporlar

Ebül'ulâ Mardin'in *Huzur Dersleri*'nde Şevket Efendi'nin bu adla bir eserinin olduğundan bahsedilmektedir.¹⁰⁴ Ancak tüm araştırmalar sonucunda bu esere ulaşılamamıştır.

⁹⁸ Bazı kaynaklarda bu eserin ismi “Usul-i Fıkıh Dersleri” şeklinde geçmekteyse de eserin kapağında başlıkta zikrettiğimiz gibi geçmektedir. Bkz. Mardin, II, 319; Çankaya, II, 1057.

⁹⁹ Mustafa Şevket Efendi 18 Şubat 1925 tarihli özgeçmişinde “Usûl-i Fıkıh Dersleri” adlı bir eseri olduğunu zikretmiştir. (Bkz. Ek 3. Ayrıca bkz. Mardin, II, 319; Çankaya, II, 1057.) Bu isimde bir esere ulaşamadığımız ve “Usûl-i Fıkıh” adlı başka bir eseri olduğuna herhangi bir yerde rastlayamadığımız için bu iki eser adının, tek eseri işaret ettiği kanaatindeyiz.

¹⁰⁰ Bazı kaynaklarda Mustafa Şevket Efendi'nin “Muhtasar Feraiz Dersleri” adlı bir eserinin olduğundan bahsedilmektedir. Araştırmalarımız sonucu bu isimde bir esere rastlayamadık. Ancak bu eserin isminin manası ile başlıkta zikredilen eserin isminin manasının yakınlığı sebebiyle “Muhtasar Feraiz Dersleri” ile bu eserin kastedilmiş olduğu kanaatindeyiz. Bkz. Mardin, II, 319.

¹⁰¹ Bkz. Ek 3.

¹⁰² Mardin, II, 320. Ayrıca bkz. Çankaya, II, 1058.

¹⁰³ Bkz. Ek 3. Ayrıca bkz. Mardin II, 320; Çankaya, II, 1058.

¹⁰⁴ Mardin, II, 320. Ayrıca bkz. 86 numaralı dipnot.

i. Türk Hukuk Lûgatı

Mustafa Şevket Efendi (lûgatte yer alan şekliyle Av. Şevket Yunt) daimî ve faal üyelerinden olduğu¹⁰⁵ Türk Hukuk Kurumu¹⁰⁶ tarafından hazırlanmasına 1939'da karar verilen "Hukuk Lûgatı"nın yazılmasına katkıda bulunanlar arasındadır.¹⁰⁷ Bu lûgat, hazırlanması 1937'de kararlaştırılan "Türk Hukuk Kamusu (Ansiklopedisi)"nin alt yapısını teşkil edecekti. İslam Hukukunun ıstılahı da göz önüne alınarak yazılacak olan lûgatın bir anlamda yeni harflerle telif edilmiş İslam hukuk terimleri sözlüğü olması da amaçlanmaktaydı.¹⁰⁸ Bu amaca binâen İslam Hukuk terimlerini derleme ve hazırlama görevi İstanbul Hukuk Fakültesi ordinaryus profesörlerinden Ebülulâ Mardin'in başkanlığında temyiz başkanlarından Ali Himmet Berki, temyiz üyelerinden Mehmet Gönenli, eski Dârülfünûn müderrislerinden avukat Şevket Yunt, İstanbul Müftülüğü müsevvidlerinden Nasuhi Bilmen'den oluşan beş kişilik heyete havale olundu. Bu heyet üyeleri, aralarında iş bölümü yaparak kendilerine düşen ıstılahları tespit edip anlamlarını yazdılar.¹⁰⁹ Daha sonra yazılan bu ıstılahların tashihi İstanbul'dan Ankara'ya davet edilen Şevket Yunt ve Nasuhi Bilmen ile diğer iki aza ve kurumun başkanı Refik İnce'nin başkanlığında gerçekleştirildi.¹¹⁰ Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuk alanındaki ilk eseri olan ve üç bine yakın ıstılah içeren bu lûgat başta hukuk ilmiyle alakadar olanlar olmak üzere pek çok kişinin faydalanacağı kaynak bir eser olup ilk baskısı 1944'te yapılmıştır.

2. Yazma Eserleri¹¹¹

a. Hukuk-ı Aile Kararnamesi Şerhi

Mustafa Şevket Efendi 18 Şubat 1925'te yazdığı özgeçmişinde bu eserini mukayeseli bir surette yazdığını ancak kararnamenin yürürlükten kaldırılması sebebiyle basılmadığını belirtmiştir.¹¹²

b. Fıkıh Sual ve Cevap Defteri

Başlığı "Fıkıh Sual ve Cevap Defteri"dir. İlk sayfada "Dârülfünûnî Şahane'de okunan fıkıh dersinin hulasa sual ve cevaplarıdır." şeklinde bir yazı bulunmaktadır. Yaklaşık 400 sayfadır. Soru ve cevap usulüyle yazılmıştır. Mustafa Şevket Efendi'nin o dönemde kullandığı üç mim harfinden oluşan remzi¹¹³ bu eserde görülmektedir. Manisa İl Halk Kütüphanesi, numara 8379/02'de bulunmaktadır.

c. Usûl-i Fıkıh

"Basma Eserleri" bölümünde anlatılan *Usûl-i Fıkıh* adlı eserinin el yazma ders notlarıdır. İki defter halindedir. İlk defterin ilk sayfasında "Usûl-i Fıkıh 2 (1317-1319)" yazmaktadır. Deftere taktirî kaydedilmiş son dersin tarihi 23 Nisan 1323 (6 Mayıs 1907)'tür. Eserin sonunda 'ma badine tabidir' şeklinde not ve 1321 tarihi bulunmaktadır. Eser 209 sayfadır. Manisa İl Halk Kütüphanesi, numara 8379/05'te bulunmaktadır.

İkinci defterin ilk sayfasında ise "Usûl-i Fıkıh 3 (1317-1319)" yazmaktadır. Bu defterin 25. sayfasında "üçüncü sene taktir buyrulan dersler burada hitam olmuştur" kaydı vardır. Eser, yazarın verdiği 210 numaralı sayfa ile

¹⁰⁵ Çankaya, II, 1057.

¹⁰⁶ 1934'te "Hukukçular Cemiyeti" adıyla kurulan kurum, 1935'te "Hukuk İlmini Yayma Kurumu", 1941'de "Türk Hukuk Kurumu"na çevrilmiştir. Bkz. <http://www.turkhukukkurumu.org.tr/hakkimizda/tarihce.asp> (09.09.2009).

¹⁰⁷ Heyet, *Türk Hukuk Lûgatı*, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1998, s. IX, XI; <http://www.turkhukukkurumu.org.tr/hakkimizda/tarihce.asp> (09.09.2009).

¹⁰⁸ *Türk Hukuk Lûgatı*, s. XII.

¹⁰⁹ Mustafa Şevket Efendi'nin damadı, Sayın Prof. Dr. Sabri Şakir Ansay'ın oğlu Sayın Prof. Dr. Tuğrul Ansay ile 14.09.2009 tarihinde yaptığım görüşmede, dedesi Mustafa Şevket Efendi'nin bu lûgata yazdığı maddelerin bir listesinin kendisinde olduğunu, ancak pek çok kez ev taşıdığından bu listenin kaybolduğunu bildirmişlerdir.

¹¹⁰ *Türk Hukuk Lûgatı*, s. XIII.

¹¹¹ Mustafa Şevket Efendi'nin torunu Hayzuran Hasol Hanımefendi'den, dedesinin vefatına yakın eserlerini Manisa'daki bir kütüphaneye bağışladığını öğrendikten sonra yaptığımız araştırmalar sonucunda, Şevket Efendi'nin eserlerini o zaman faal olan Manisa Muradiye Kütüphanesi'ne bağışladığını, bu eserlerin sonradan Manisa İl Halk Kütüphanesi'ne aktarıldığı bilgisine ulaştık. Ekim 2009'da Manisa'ya yaptığımız seyahat sonucunda Şevket Efendi'nin Manisa İl Halk Kütüphanesi'ndeki eserlerini inceleme fırsatını bulduk. Ancak bu kütüphanede Şevket Efendi'nin tüm eserleri bulunmayıp bu başlıkta çoğunu zikredeceğimiz yazma eserleri bulunmaktadır.

¹¹² Bkz. Ek 3.

¹¹³ Bu remiz, iki tane yan yana ve bir tane de bunların orta altına ۶ (mim) harfinin yazılması şeklindedir.

başlamakta ve 345. sayfa ile sona ermektedir. Dili Türkçe olup Arap harfleriyle kaleme alınmıştır. Manisa İl Halk Kütüphanesi, numara 8379/09'da bulunmaktadır.

d. Usûl-i Fıkıh Defteri

Defterin girişinde şöyle yazmaktadır: "Dârülfünûnî Şahane Ulûm-ı Aliye-i Diniyye ikinci sene talebesinden Asitaneli Hafız Mustafa Şevket Efendi'nin ikinci seneye mahsus olmak üzere Usûl-i Fıkıh defteridir". Eserin üslubu Arapça bölümler halinde verilen ibarelerin açıklamasının yapılması şeklindedir. Eserde üç mim'li remiz bulunmaktadır. 68 varaktır. Manisa İl Halk Kütüphanesi, numara 8379/07'de bulunmaktadır.

e. Fıkıh Defteri

Girişinde "Fıkıh Defteri: Dârülfünûnî Şahane Ulum-ı Aliye-i Diniyye şubesi talebesinden 120 numaralı Şevket Efendilerindir" şeklinde bir yazı bulunup fıkıh ders notlarından oluşmaktadır. 115 varaktır. Manisa İl Halk Kütüphanesi, numara 8379/10'da bulunmaktadır.

f. Fıkıh

Soru-cevap usulünde yazılmış bir fıkıh eseridir. 63 varaktır. Türkçe bir eser olup Arap harfleriyle yazılmıştır. Manisa İl Halk Kütüphanesi, numara 8379/12'de bulunmaktadır.

g. Nikah

Nikah'ın konu edildiği bir eser olup tamamlanamadığı, eserin sonundaki 'Talak' başlığına herhangi bir şey yazılmamasından anlaşılmaktadır. Eserde üç mim'li remiz görülmektedir. Türkçe bir eser olup Arap harfleriyle yazılmıştır. 40 varaktır. Manisa İl Halk Kütüphanesi, numara 8379/15'te bulunmaktadır.

h. İlm-i Fıkıh

Fıkıh ilmine dair yazılmış bir eserdir. İlm-i Fıkıh'ın tarifleriyle başlayan eserin mukaddimesi, tarifler ve bu tariflerin izahının yapılması şeklindedir. Devam eden bölümlerde ise soru-cevap usulü takip edilmiştir. Muamelat, Buyu, Rehn, İkrar, İcare, Vekalet eserdeki bablardan bazılarıdır. Eserde üç mim'li remiz görülmektedir. Aralardaki boş sayfalarla birlikte 74 varaktır. Manisa İl Halk Kütüphanesi, numara 8379/16'da bulunmaktadır.

Manisa İl Halk Kütüphanesi, numara 8379/25'te bu eserin devamı olduğu anlaşılan bir defter daha bulunmaktadır. Bu defterin sonunda 23 Muharrem 1323 (30 Mart 1905) tarihli تمت أسئلة المعاملات و النكاح / بعون الله الملك الفتح ferâğ kaydı vardır. Dili Türkçe olup Arap harfleriyle kaleme alınmıştır. Aralardaki boş sayfalarla birlikte 63 varaktır.

KAYNAKÇA**Arşiv Kaynakları**

Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.

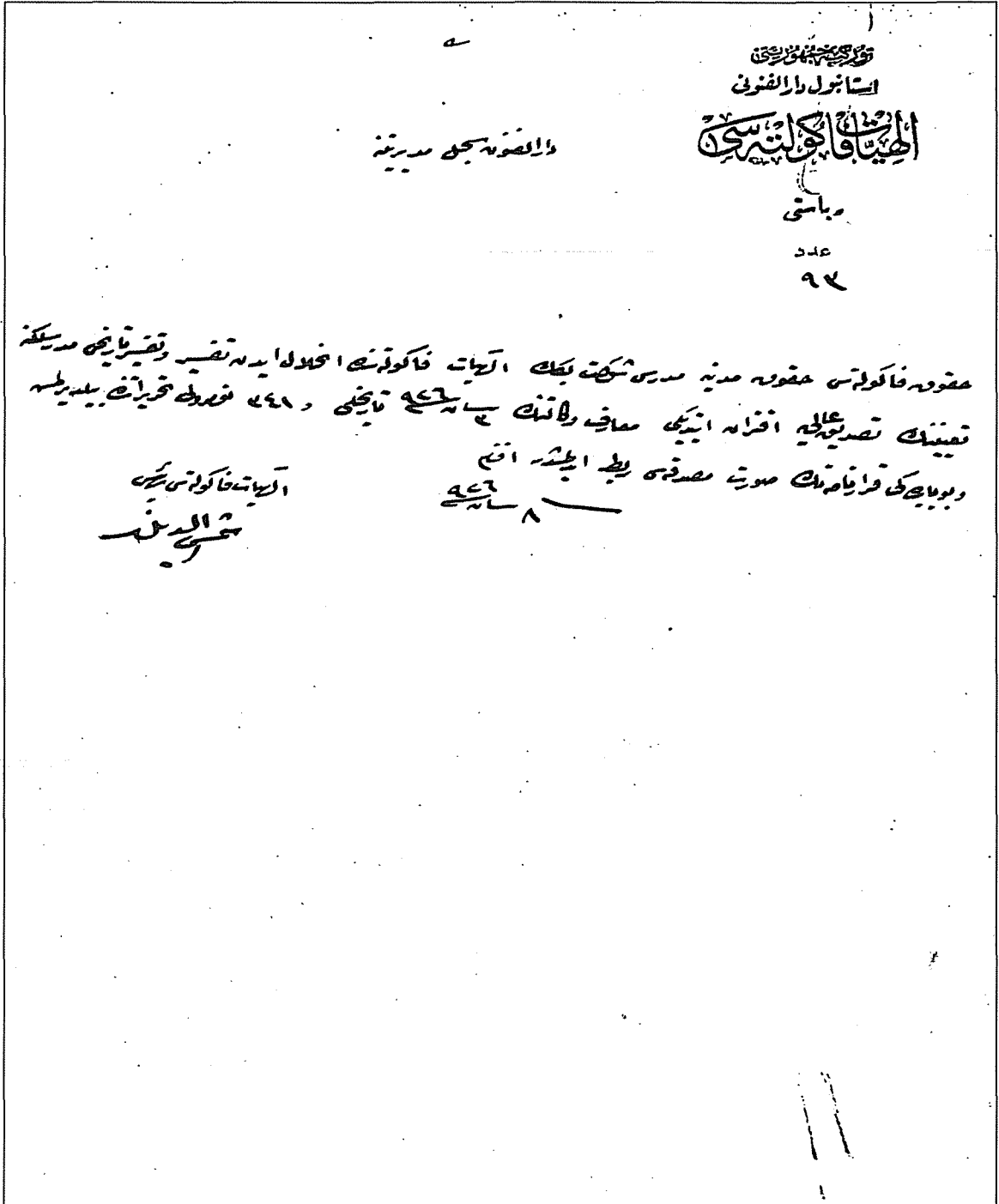
Kaynak ve İncelemeler

- Akgündüz, Ahmet: *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1986.
- Albayrak, Sadık: *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.
- Aras, Kemal Aras, Emre Dölen, Osman Bahadır: *Türkiye'de Üniversite Anlayışı'nın Gelişimi (1861-1961)*, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2007.
- Arslan, Ahmet Turan: *Son Devir Huzur Hocalarından Beyşehirli Ahmed Nûri Efendi (1852-1924)*, İstanbul: Alemdar Ofset, 2008.
- Arslan, Ali: "Darülfünun'dan Üniversite'ye Geçiş", Basılmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992.
- Aydın, M. Akif: "Hukûk-ı Âile Kararnâmesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998, XVIII, 314-318.
- Ayhan, Halis: "İlâhiyat Fakültesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2000, XXII, 70-72.
- Ayni, Mehmet Ali: *Dârülfünûn Tarihi*, İstanbul, Yeni Matbaa, 1927.
- Bilmen, Ömer Nasuhi: *Büyük Tefsir Tarihi*, Ankara, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, 1960.
- Birinci, Ali: *Tarih'in Gölgesinde Meşâbir-i Meçbuleden Birkaç Zât*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2001.
- Cemal, Mithat: *Mehmet Akif Ersoy: Hayatı-Seciyesi-Sanâtı*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1990.
- Ceride-i İlmîyye: Islah-ı Medâris'e Dair Nüsha-i Fevka'l-Ade*, 27 Eylül 1330.
- Ceride-i İlmîyye*, sene:1, sayı:5, 1332; sene:2, sayı:15, 1333; sene:2, sayı:20, 1334; sene:3, sayı:22, 1334; sene:3, sayı 32, 1335; sene:4, sayı:36, 1336; sene:6, sayı:68, 1339; sene:7, sayı:76-77, 1340.
- Cin, Halil; Ahmet Akgündüz: *Türk-İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul, Timaş Yayınları, 1990.
- Çankaya, Mücellidoğlu Ali: *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler: Mülkiye Şeref Kitabı*, Ankara: Mars Matbaası, 1969.
- Dağlı, Yücel; Cumhure Üçer: *Tarih Çevirme Kılavuzu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.
- Demirer, Ercüment: *Din Toplum ve Kemal Atatürk*, Ankara: Kardeş Matbaası, 1969.
- Er, Hamit: *Medreseden Mektebe Geçiş Sürecinde Darülbilâfe Medreseleri*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2003.
- İstanbul Darülfünunu İlahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarları*, İstanbul, İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları, 1993.
- Gençosman, Kemal Zeki: *Ansiklopedik Türk İsimleri Sözlüğü*, İstanbul, Hürriyet Yayınları, 1975.
- Heyet, *Türk Hukuk Lügati*, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1998.
- <http://www.turkhukukkurumu.org.tr/hakkimizda/tarihce.asp> (09.09.2009).
- Hukuk Mecmuası*, İstanbul, Matbaa-i Amire, Birinci sene, Cild 1, Eylül, Teşrin-i Evvel, Teşrin-i Sâni/Kanun-ı Evvel 1331, Sayı 1, 2, 3-4.
- İpşirli, Mehmet: "Medresetü'l-Kudât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 2003, XXVIII, 343-344.
- İstanbul Dârülfünûnu Talebe Rehberi -1338/1339 Sene-i Dersîyyesine aittir-*, Şehzadebaşı: Evkaf-ı İslamiyye Matbaası, 1338.
- Kaşıkcı, Osman: *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Mecelle*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1997.
- Mardin, Ebül'ulâ: *Huzur Dersleri*, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, I. Cilt (1951), II. Cilt (1966).
- Okur, Yaşar: *Atatürk'le On Beş Yıl: Dinî Hatıralar*, İstanbul, Sabah Yayınları, t.y.

- Öcal, Mustafa: “*Türkiye’de Din Eğitimi Tarihi Literatürü*”, İstanbul, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 6, Sayı 12, 2008, s. 399-430.
- Öklem, Necdet: *Atatürk Döneminde Darülfunun Reformu*, Bornova, Ege Üniversitesi Matbaası, 1973.
- Öztürk, Osman: *Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle*, İstanbul, İslami İlimler Araştırma Vakfı, 1973.
- Saray, Mehmet; Ali Tuna: *Atatürk’ün İslâma Bakışı: Belgeler ve Görüşler*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2005.
- Sofuoğlu, Mehmed: *Tefsîre Giriş*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1981.
- “Tadil-i Kavânîn Komisyonlarını Teşkil Eden Heyetlerin Esâmîsi” *Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sene: 2, Sayı: 14, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1340-1342, s. 316-320.

EKLER

Ek 1

İlahiyat Fakültesi'nin, Dârülfünûn Sicil Müdüriyyeti'ne Şevket Efendi'nin tayininin
 tasdik-i âliye iktirân ettiğine dair gönderdiği yazı. (Ek 2'deki belgenin üst yazısı.)

Ek 2

وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
 استانبول دارالفنون
الهیات فاکولتہ
 ریاستی
 عدد

وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

۱- منجھ بوشناہ الہیاتہ فاکولتہس تفسیر و تاریخ تفسیر مدرسہ کلمہ حقوقہ فاکولتہس مدرسہ پنج شرفتہ کلمتہ تفسیرہ قرار کر اولدی
 ۲- بوقرار نامتہ اجرائہ معارف کویچ کا مورور
 ۳- تاریخ ۱۳۶۳

تفریکہ ریسی جمہوریہ
 عتارہ معارف کمال

معارف کویچ
 مدرسہ کلمتہ تفسیر
 مدرسہ کلمتہ تفسیر
 مدرسہ کلمتہ تفسیر

اصلہ معارف تفسیر
 ۱۳۶۳
 ۱۳۶۳
 ۱۳۶۳

İlahiyat Fakültesi Tefsir ve Tarih-i Tefsir müderrisliğine tayinine dair kararname sureti.

مفوهه علمك قرآنك سنك ندوی ، جمله احكام علمك ندوی ، نویجهه
تقامت سنك ندوی نویجهه ندوی اعضا اورده جالیسم .

الیوم - ۱۰ ، سیزده ایچ آیتده احكام نكاح و وصایا و فرزند معلکلیه
انساب الیوم - مفوهه قانونه سنده « مدرس » عنوانده مفوهه مدینه رسیتی
اشغال ، احكام تخصیك ندوی ایچون نكاح ایدن نویجهون اعضا الفقه و فقه
خاند خدمتک ایضا ایچده م .

۱ - کتاب النفقات « مفوهه مجری سنده طبع و نشر اولده . »

۲ - اصول فقه و ستری « طب فرزند طبع اولده . »

۳ - مختصر فرزند و ستری « » « » « »

۴ - مفوهه فکوری ایچون ندوی « مفایره بصورتده با نكاح . قرآن نام مؤرخ »

۵ - « معینه فایره ایچون طبع اولده . »

۶ - « مفوهه فرزند و ستری « درست طبع . »

۷ - « احكام وصایا « درست طبع . »

« ۱۰۹۰ » تاریخده استانبولده تولد ایتم . اسم مصطفی . خالص نكاح در .
پیرام . مدرسین مؤتم .

درجه تخصصك : علوم الیوم و رسیتی تحصیل ایچده نكاحه دارالعلمیه ، دارالحنون علوم .
عالی دینی شیشه بالهولم علی لایق درجده برچکله سخاوت نام ایچایتم .

و آتون معارف مدلیسی ایدره تالیف اولدوم . مفوهه قانونه سنده ندوی ستره

اولون بالهولم و سترین سخاوت و فری سخاوت دیورک علی لایق درجده ندوی ایچایتم

عید نكاحه علوم عربی ده مدرس ایدوب ایچان نامدی حاکم نویجهون معارفك .

و کاتیب اولون رکن سخاوت قبول ایچایتم . وصایه سخاوتده ایچان الیوم

ایچورک « مدرس » عنوانده علوم عالی ندوینه مآذون قیلیم .

نویجهون مآذون قیلیم و فایره ایچونده . مدرس الفقه ، مدرس الیوم ، مدرس الواعیه ،

مدرس سبایه ده سینه فیره معلومات صفویه ، احكام نكاح و وصایا و فرزند ،

فقه ، تاریخ فقه و ستری اولدوم .

فایره جامع ندوینده اولون ایچ سنه علوم الیوم و عالی تعلیم ایدوب ایچان اولدوم

مفوهه اولدم .

امام

Ek 4

Vazife	Vazifesine başladığı veya açığa kaldığı tarih	Vazifesinden ayrıldığı veya açığının bittiği tarih	Maaş (Kuruş)
Fatih Dersiamlığı	4 Nisan 1321	29 Eylül 1322	95
Fatih Dersiamlığı ve Vefa İdadisi Ulum-ı Diniyye Muallimliği	30 Eylül 1322	29 Ağustos 1323	245
Fatih Dersiamlığı ve Vefa İdadisi Ulum-ı Diniyye Muallimliği	30 Ağustos 1323	31 Ocak 1323	344,75
Fatih Dersiamlığı ve Vefa İdadisi Ulum-ı Diniyye Muallimliği	1 Şubat 1323	14 Kasım 1324	364,75
Fatih Dersiamlığı ve Vefa İdadisi Ulum-ı Diniyye Muallimliği ve Malumat-ı Diniyye Muallimliği	15 Kasım 1324	22 Aralık 1324	494,75
Fatih Dersiamlığı ve Vefa İdadisi Ulum-ı Diniyye Muallimliği ve Malumat-ı Diniyye Muallimliği	23 Aralık 1324	31 Temmuz 1325	539,50
Fatih Dersiamlığı ve Vefa İdadisi Ulum-ı Diniyye Muallimliği ve Malumat-ı Diniyye Muallimliği	1 Ağustos 1325	31 Ağustos 1325	800
Dersiamlık ve Fetvahane-i Ali Müsevvitliği	1 Eylül 1325	31 Mart 1329	1300
Dersiamlık ve Fetvahane-i Ali Müsevvitliği	1 Nisan 1329	30 Eylül 1329	1500
Dersiamlık ve Fetvahane-i Ali Müsevvitliği	1 Ekim 1329	17 Mart 1330	1600
Dersiamlık ve Fetvahane-i Ali Mümeyyiz Muavinliği	18 Mart 1330	30 Nisan 1331	2100
Dersiamlık ve Fetvahane-i Ali Mümeyyiz Muavinliği	1 Mayıs 1331	17 Mart 1333	2300
Fetvahane-i Ali Mümeyyiz Muavinliği	18 Mart 1333	23 Nisan 1335	1500
Dârülfünûn Hukuk Medresesi Hukuk-ı Medeniyye Muallimliği	24 Nisan 1335	28 Şubat 1336	3000
Dârülfünûn Hukuk Medresesi Hukuk-ı Medeniyye Müderrisliği	29 Şubat 1336	30 Nisan 1340	3000
Dârülfünûn Hukuk Medresesi Hukuk-ı Medeniyye Müderrisliği	1 Mayıs 1340	24 Mart 1926	6000
Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi Tefsir ve Tarih-i Tefsir Müderrisliği	25 Mart 1926	31 Ağustos 1931	6000
Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi Tefsir Tarihi Müderrisliği	1 Eylül 1931	31 Temmuz 1933	9000
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İslam Tetkikleri Enstitüsü Tefsir Tarihi Ordinaryüslüğü	1 Ağustos 1933	1 Haziran 1934	9000
Fatih Dersiamlığı	2 Haziran 1934	26 Mayıs 1944	1200
Fatih Dersiamlığı	27 Mayıs 1944	26 Aralık 1945	1500
Fatih Dersiamlığı	27 Aralık 1945	31 Aralık 1949	2000
Fatih Dersiamlığı	1 Ocak 1950	2 Haziran 1951	2000

*Mustafa Şevket Efendi'nin 2.7.1951 tarihli Hizmet Cetveli'ne göre memuriyetleri ve aldığı maaşlar.*¹¹⁴

¹¹⁴ Mustafa Şevket Efendi'nin 2.7.1951 tarihli Hizmet Cetveli, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sicil Arşivi*, Dosya numarası: 1923-0544.